

16. MASIA DE SANT ANTONI -O DEL BOTICARI-

Fig. 1: *Vista lateral de la masia, des del carrer Vereda [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.*

COORDENADES: *latitud 39.56925, longitud -0.50942*

Se situa a l'est de l'Eliana, enclavada en la confluència d'algunes vies pecuàries: la vereda reial d'Aragó, de Lliria a València, i la via pecuària de Xest i Riba-roja, a Bétera. Pertany al terme de Sant Antoni de Benaixeve, travessada actualment per l'autovia d'Ademús.

HABITADA

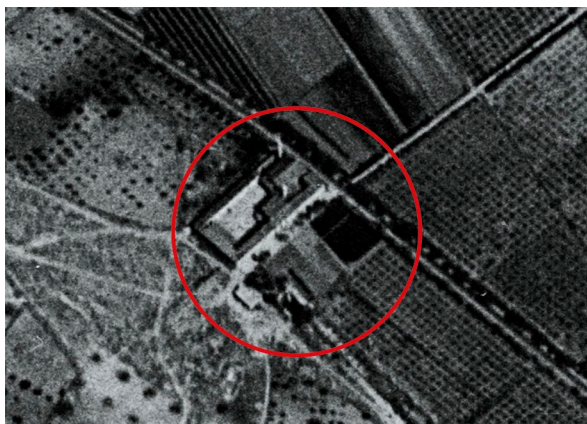

Fig. 2: Vista aèria de 1956.

Nota: Adaptat d'Ortofoto de 1956-1957 de la Comunitat Valenciana, 2016n, CC BY 4.0 © Institut Cartogràfic Valencià, Generalitat.

Fig. 3: La masia, vista des de l'autovia d'Ademús [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.

Originàriament, *del Boticari*, fou una de les quatre masies de l'Eliana que la Pobla de Vallbona cedí a Sant Antoni de Benaixeve, en la creació del nou poble a causa de la construcció del pantà de Benaixeve (Vegeu *Masia del Ventorrillo*).

Ja en l'any 1739 trobem referències a la Masia de Sant Antoni en el llibre de defuncions de l'església parroquial de Sant Jaume Apòstol de la Pobla de Vallbona, on es cita la defunció i soterrar del senyor José Benet, mort l'11 d'agost d'aquell any, produïda per la caiguda al pou del Mas del Boticari. (APSA-PV, QLPV, 1739).

En l'any 1784, en el mateix arxiu i amb motiu d'una visita pastoral, es fa referència a un oratori en devoció a Sant Antoni de Pàdua, on llegim textualment:

Así mismo en el camino de Liria, en la masía propia de Gabriel Ríus, vecino de la Ciudad de Valencia distante tres quartos, hay otro Oratorio, bajo la invocación de San Antonio de Padua el que se halló con toda decencia, y aunque los Ornamentos los tenía en la Ciudad de Valencia, les vio su Señoría en dicha Ciudad, y estaban[sic] como corresponde. (APSA-PV, VP, 1784c, fol. 42).

El tal **Gabriel Rius** era el propietari de la Masia de Sant Antoni. Estava casat amb la senyora Ventura Sanchis i d'aquest matrimoni nasqué **Catalina Rius Sanchis**, la qual, amb el pas del temps, heretà la masia.

Hi ha registre de l'acta de matrimoni de la filla, Catalina, amb el senyor Manuel Monfort Roda, viudo, el 25 d'octubre de 1815, emparentant així amb la família dels Monfort, notable saga d'impressors valencians.

LA FAMÍLIA DELS MONFORT

El nuvi, el senyor Manuel Monfort Roda havia nascut el 10 de juny de 1770 a València. Era net del fundador de la *Impremta Monfort* de València, senyor Benito Monfort Besades, qui la va fundar en 1757, casat en primeres núpcies amb la senyora Rosa Asensi, amb la qual tingué tres fills: Manuel, Benito i Raimundo Monfort Asensi. D'un segon matrimoni amb la senyora Luisa Gómez, nasqueren Salvador, Mariano, Luis, Marina i Vicenta Monfort Gómez (Serrano Morales, 1898-1899).

Aquest senyor va publicar treballs importants al seu taller i va aconseguir ser Impressor Oficial de l'Ajuntament de València. A la seua mort, la impremta va passar a mans del seu fill primogènit, senyor Manuel Monfort Asensi, el qual, a causa de les seues ocupacions, deixà la direcció de la impremta en mans del seu germà, Benito.

Així i tot, en faltar el senyor Manuel, propietari legal del negoci, en seria el seu nebot, senyor Manuel Monfort Roda l'hereu universal, i, per tant, també de la impremta que havia fundat el seu avi.

El continuador de la saga, Manuel Monfort Roda s'havia casat en primeres núpcies amb la senyora Josefa María Genovés, nascuda

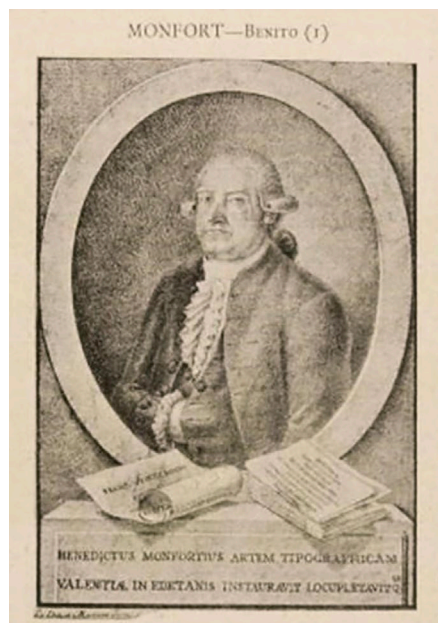

Fig. 4: Sr. Benito Monfort Besades, fundador de la Impremta Monfort, avui del Sr. Manuel Monfort Roda.

Nota: Reproduït de *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde...* [Fotografía] (p. 332). per M. Torra, s.d., Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. PDM.01 <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc0g3h9>

en 1769 i morta en 1813, amb la qual havia tingut tres filles: Josefa, Manuela i Esperanza Monfort Genovés. Amb el segon matrimoni, amb la senyora Catalina Rius Sanchis, quedà emparentat amb la família propietària de la Masia de Sant Antoni.

El matrimoni Monfort-Rius tingué quatre fills: Catalina, nascuda el 5 de gener de 1817 i morta el 18 de desembre de 1862 a València; Magdalena, nascuda el 14 de maig de 1818 a València; Antonia, nascuda el 30 de juny de 1819 i morta el 17 de setembre de 1821 a València i Manuel, nascut el 8 de gener de 1821 a València.

A la mort del pare, l'11 d'abril de 1822 a Godella, la impremta familiar passà a les dues filles majors: Catalina i Magdalena.

Catalina, es va casar en 1841 a València amb el seu cosí, senyor José Rius Benet, nascut en 1813, el qual quedà al capdavant de la impremta, fins que la seua cunyada, la senyora Magdalena Monfort Rius, va contraure matrimoni amb l'altre germà, el senyor Gabriel Rius Benet, de manera que tot el negoci restà compartit pels dos matrimonis, germanes elles, germans ells.

Magdalena i Gabriel passarien a ocupar la casa del carrer del Temple, número 5, on se situava la impremta. L'altre matrimoni es va traslladar al carrer del Miracle, 11.

A partir de 1848, José s'independitzà del seu germà, apostant per una política editorial molt més ambiciosa; així, en 1849 editava el *Diario Mercantil Valenciano*, el *Fénix* i el *Boletín del Arzobispado* de València.

Per la seua part, el senyor Gabriel Rius Benet va iniciar la publicació del periòdic *El Cid*.

El conflicte esclatà entre els dos germans pel fet de competir per l'adjudicació de la publicació del *Boletín Oficial Provincial* de l'any 1850, encara que l'establiment de la *Imprenta Monfort* no patí cap alteració.

En 1851 va morir Gabriel i la seua viuda, Magdalena Monfort Rius, vengué tot el material tipogràfic que li havia correspost en la partició al senyor Jacobo Gallegos Fajardo, director del periòdic *El Valenciano*. El germà, José Rius Benet, morí en 1877.

Tot i desaparèixer com a propietaris de la Imprenta Monfort, el nom del fundador, Benito Monfort, romangué en els crèdits d'impressió durant algun temps més. (Laguna, 2001).

LA MASIA EN LA DOCUMENTACIÓ I LA PREMSA

De l'any 1845 és la referència del *Diccionario Geográfico Estadístico* de Pascual Madoz en la que es descriu la masia, nomenant-la *Boticario*:

BOTICARIO: granja de la provincia de Valencia, part. Jud. de Liria, jurisd. de la Puebla de Vallbona, (5/4 de hora al O.): SIT en terreno llano, todo secano con una casa de campo, á propósito para las labores de la agricultura. PROD. trigo, cebada, vino, aceite y algarrobas. POBL.: 1 vec. (1845-1850f, p. 423).

En 1863, la masia va ser notícia de premsa a causa d'una forta pedregada que afectà el terme de Bétera, i per tant, als terrenys de la masia, segons deixà publicat el periòdic *La Correspondencia de España*:

El lunes descargó un fuerte pedrisco en el término de Bétera, destruyendo los sembrados, cortando los tiernos brotes de la vid, y maltratando los olivos y algarrobas. Puntos hubo en que la piedra se elevó á palmo y medio de la superficie de la tierra, ignorando los daños que ocasionaría en la partida de la «Diana»¹ y masía del «Boticario», y hácia[sic] cuyos puntos y camino de Liria llevaba la dirección. (p. 2).

En el *Nomenclátor... de España* (1863-1871h) es descriu la masia com un «caserío a 5 kilómetros de distancia de su Ayuntamiento; consta de viviendas, habitadas constantemente, una de dos plantas y una barraca, en un total de dos edificios» (p. 1985).

1. L'Eliana ha estat coneguda popularment com la Diana, pel fet que el poble pla sol substituir els noms d'origen culte per altres fonèticament semblants. D'aquí ve, també el gentilici dianer/dianera.

En 1874, el periòdic *El Bien Público* va publicar una notícia referida a la visita d'un grup nombrós de carlistes a la masia del Boticari:

Los carlistas hacen una nueva excursión por nuestra provincia. Anteanoche estuvieron en Bétera procedentes de Serra, unos 800 ó 1.000 carlistas, de las facciones de Sierra Morena y Corredor.

Ayer mañana pasaron por el mas del «Boticari», cruzando la carretera de Liria en dirección á Eliana, para pasar el Túria por el puente de Ribarroja. Despues[*sic*] nos dijeron que iban hacia Cheste (p. 3).

En 1888, també en el *Nomenclátor... de España*, era citada la Masia de Sant Antoni i descrita com un

caserío de dos edificios de dos plantas y una barraca, con un total de tres edificios, con una población al 31 de diciembre de 1887 de 8 habitantes de hecho y derecho. (Instituto geográfico y Estadístico, 1892-1895c, p. 1447).

En aquesta descripció de 1888 és de notar l'ampliació a dos edificis de dues plantes i una barraca respecte a la de l'any 1845, on només se cita una casa de camp.

De 9 de gener de 1905 és la notícia que trobem en el periòdic *Las Provincias* amb la següent informació referent a la inseguretats en la zona i la reclamació de més presència de la Guàrdia Civil:

Continuamos recibiendo cartas de los pueblos con quejas por falta de Guardia Civil, y rogándonos que llamemos la atención del señor gobernador por el desamparo en que se encuentran. Entre estas cartas hay una de Puebla de

Vallbona, que nos dá cuenta de atentados de bastante gravedad. La noche víspera de Reyes, una cuadrilla de foragidos[*sic*] que anda salteando la carretera de liria, atacó al oscurecer á un carretero de dicha ciudad, y le atravesó de dos balazos que le dejaron moribundo ante su hijo, pequenuelo de tres años, que iba con él en el carro. El hecho ocurrió entre la casetta de un peón caminero y la masía del Boticario, siendo el pobre joven conducido á La Eliana. ...

Esto produce la natural alarma en aquellos pueblos y aún mayor en las masías y casas de campo (p. 2.).

El dia 19 d'octubre del mateix any de 1905, el diari *La Correspondencia de Valencia* publicava l'accident ocorregut en el pou de la masia, un dels accidentats del qual fou el propietari del Maset del Roig, el senyor Salvador Comes Zaragoza (Vegeu *Maset del Roig*):

Cuatro desgracias.- En un pozo que se está construyendo en la masía del Boticario, del término de Puebla de Vallbona, hubo ayer un desprendimiento de tierra, sepultando á los obreros José Garrido Barrachina, de 23 años; Francisco Catalá, de 33; Agustín Pérez Bellido, de 15 y Salvador Comas Zaragoza, de 32, encargado de obra (p. 2).

El pou del Boticari era un pou obert en escala de caragol d'obra ampla; al fons, una galeria conduïa el pas de l'aigua on estaven col·locades les bombes d'extracció. L'encarregat de la construcció del pou era el senyor Francisco Galán.

Del 20 de gener de 1907 fou la notícia apareguda en *El Imparcial* on es descriuen les magnífiques bombes del marqués de Cáceres,

senyor Vicente Noguera Aquavera, a l'Eliana, les quals admiraven l'informant:

... elevan tanta agua que ha permitido aumentar en 700 hectáreas el regadío de secano en un solo año. En la masía de San Antonio, entre la Eliana y Bétera, funciona ya maquinaria que permitirá el riego propio y la venta de aguas. (SETTIER, p. 1).

LA MASIA DE SANT ANTONI I EL MARQUÉS DE TREMOLAR

En 1908, el senyor **José María Navarrete Mayans**, V marquès del Tremolar i conegut amb el malnom de *el coixo de Navarrete*, va adquirir la Masia de Sant Antoni (en carta escrita en 1918, la qual reproduïm més endavant, expressa: «*finca adquirida hace diez años*»).

Un any més tard, en 1909, isqué a la venda, en subhasta pública, a instància de la Societat Cooperativa de Crèdit, *el Hogar Español*.

La subhasta es va fer pública en el *Boletín Oficial de la Provincia de Madrid*, al mateix temps que es descrivia la propietat:

... se sacan á la venta en pública subasta una Masía titulada de San Antonio, vulgo del Boticario, que la forman cuatro lotes compuestos de la casa Masía, situada en término de la Puebla de Vallbona; quince hanegadas, tres cuartones, veintidós brazas de tierra huerta; otra casa con corral descubierto y cuadra, y veinticuatro hanegadas de tierra secano viña, todo ello en dicho término de Puebla de Vallbona, partida del capítulo de la Horta y del Plá de la Paella, y además dieci-

nueve fincas consistentes en otros tantos campos, dieciséis de ellos en el repetido término de Puebla de Vallvona, en la partida de la Conarda de les Algibes y del Plá del Pou, y los tres restantes en término de Bétera, partida de la Conarda, justipreciadas todas las fincas en conjunto en la cantidad de quinientas sesenta mil ciento veintiséis pesetas. ... en la subasta de las fincas no se comprenderán la maquinaria de vapor-turbina y juego de bombas, sus tuberías accesorias y cuanto constituyen su instalación, así como tampoco los muebles y semovientes (ganado) que existen en la Masía ... por no pertenecer al ejecutado ni haber sido, por tanto, objeto de hipoteca. (Providencia Pública Subasta, 1909, (p. 3).

Aquesta referència en el butlletí és important, a més de per la descripció que fa de la masia, per la constatació del fet que la finca havia sigut hipotecada pel propietari, el senyor Navarrete Mayans, a la ja esmentada societat de *el Hogar Español*, una societat cooperativa de crèdit hipotecari que posseïa, a més de la Masia de Sant Antoni, el Secà de Blanes, uns terrenys en els quals es construiria, més endavant, la *Masia de Blanes*, que desenvolupem en un altre capítol.

Aquesta societat, com a propietària de la hipoteca sobre la masia, sol·licità un crèdit per a la construcció d'un pou. D'aquesta concessió donà informació la premsa del *dia 25 de març de 1913*:

Por el Ministerio de Fomento se á concedido a la Sociedad El Hogar Español... y 1500 pesetas para otro pozo en la Masía de San Antonio, situada en La Eliana. (La Correspondencia de Valencia, p. 2).

Els germans Navarrete-Mayans (José María, Manuel, Luis i Antonio) procediren a la divisió de béns, en escriptura signada a València l'11 de setembre de 1911, segons consta en l'edicta de subhasta, per préstecs a la Sociedad Cooperativa de Crédito Hipotecario «El Hogar Español» (Oppelt,1918).

Les notícies comprenien també una sèrie de delictes relacionats amb personal de la masia. Així, el dia 2 de setembre de 1916, en *La Correspondencia de Valencia* es publicà una notícia relativa a una amenaça de mort:

Emilio Roselló Mirasol se presentó ayer en la masía de San Antonio, del término de Puebla de Vallbona, y amenazó de muerte á José Zorita Piquer (trabajador de la finca). Este dió parte á la Guardia Civil, y el Roselló ha sido encarcelado. (p.3.)

Al llarg de l'any 1918 hi hagué un cert intercanvi de missives entre el V marqués del Tremolar, senyor José María Navarrete Mayans i el president de la «*Asociación General de Ganaderos del Reino*», amb seu en Madrid, en les quals el marqués sol·licitava informació sobre l'existència de les vies pecuàries del terme de la Pobla de Vallbona, a causa del seu malestar per la intromissió de ramat en les seues terres.

Reproduïm l'esmentada carta, datada en 6 d'agost de 1918 i que el marqués de Tremolar va escriure des de la Masia de Sant Antoni. Observem en la carta la constatació que la propietat havia sigut adquirida deu anys abans, és a dir, el 1908:

Muy Sr. Mio:

Agradecere a Uds. me certifiquen si en el término de Puebla de Vallbona,

partido judicial de Liria existe alguna vía pecuaria.

Hagoles esta pregunta porque tengo una finca adquirida hace diez años la cual es atravesada por la carretera Valencia a Liria en toda su extensión 2000 m. y a su vez por el antiguo camino tambien de Valencia a Liria usado antes de construirse el del Estado.

Ganadería aquí no hay solo pasan los ganados para surtir de carne los pueblos cercanos. Y como quiera que se me han metido varias veces en la era muy próxima a dicho camino y aunque he ganado los juicios cuando alegan es vereda lo cual no es cierto me tomo la libertad de consultarse lo y si tienen a bien en decirme lo sabre a que atenerme.

El Marqués de Tremolar (AHN, 1918a)

La resposta de Madrid a la sol·licitud del marqués manifestava el desconeixement al voltant de les vies pecuàries en el terme de la Pobla de Vallbona, no podent, per tant, oferir cap certificació, tal com llegim en la carta enviada per l'arxiver de la *Asociación General de Ganaderos del Reino* en data 8 d'agost de 1918:

Excmo. Señor: No encontramos datos de las vías pecuarias del término de Puebla de Valbona, Valencia, en este Archivo de mi cargo, no es posible expedir la certificación pedida.

Lo que tengo el honor de informar a V.S.

El Archivero.

*Nota: Procede oficiar al Alcalde reclamando copia de los antecedentes que existan en el Ayuntamiento, en vista de conocerse de ellos en la Asociación. (AHN, 1918b)

Davant el desconeixement manifestat per l'esmentada associació, es reclamà a l'Ajuntament de la Pobla de Vallbona, representat pel seu alcalde constitucional, còpia certificada de tota la informació relacionada amb les vies pecuàries del terme municipal, en carta dataada el 20 de setembre de 1918:

Con el fin de resolver lo que proceda en el expediente de vías pecuarias que se tramita por esta Corporación y tenerlos en cuenta, ruego a esa Alcaldía se sirva remitir en la posible urgencia á esta Presidencia, copia certificada de cuantos antecedentes existan en el Archivo de ese Ayuntamiento relacionados con las vías pecuarias del término expresando la dirección y anchura de las mismas, muchos de los sitios por donde pasan, estado en que actualmente se encuentran y puntos de entrada y salida en relación con los términos limítrofes. (AHN, 1918c).

No tenim constància de la resposta oferida per l'alcalde, si és que es va produir.

El 8 de desembre de 1919 se informava de la detenció de l'autor de diferents robatoris en la Masia de Sant Antoni:

La Guardia Civil detuvo ayer a Vicente García Sena, como autor de numerosos hurtos que se venían notando desde hace tiempo en la Masía de San Antonio, propiedad de don José María Navarrete. (V Marqués de Tremolar) (Las Provincias, p. 4.).

Les innovacions relacionades amb els sistemes de reg que anaven introduint-se continuaven sent notícia. En el periòdic *Las Provincias* de 16 d'octubre de 1930 es va publicar:

En la masía de San Antonio, cerca de Eliana, hay dos bombas LAVAL ins-

taladas hace veinticuatro años, que hoy trabajan dieciocho horas diarias, lo que demuestra la excelente construcción de nuestro material (p. 8).

La Masia del Boticari fou adquirida per l'**empresa REVA** –*Regadíos y Energía de Valencia, S.A.*–. Algun conflicte hi hauria entre l'empresa i els treballadors, segons deduïm de la resolució de la qual informa la premsa en data 12 de juny de 1936:

Se ha solucionado el conflicto en las fábricas ... y las diferencias surgidas por el Reva con los obreros de los pueblos de Eliana y Puebla de Vallbona. (La Tarde, p. 2).

Aquesta informació ens dona a entendre que, en aquesta data, la propietat ja pertanyia a l'esmentada empresa REVA.

ELS TREBALLADORS DE LA MASIA

La documentació registrada en l'arxiu parroquial de l'Eliana, ens aporta informació a prop dels treballadors que vivien o treballaven a la Masia de Sant Antoni en la primera meitat del segle XX. Així sabem del senyor Custodio Sancho Sancho, nascut en 1909 a l'Eliana, que entrà a treballar-hi als 17 anys, mantenint-se com a treballador amb els distints propietaris, fins que es va jubilar com a administrador de l'aigua de reg del pou; el senyor Adolfo Navarro Palacio, mort en 1930 als 17 anys; el senyor Vicente Tarín, casat amb la senyora Vicenta Guzmán i els fills d'ambdós, Daniel, nascut en 1932 i Manuel mort en 1943, als 8 anys; el senyor Antonio Mestre Llorens, mort en 1939, als 58 anys; el senyor Antonio Marco Gómez,

Fig. 5: Antic nucli de Benaixeve en 1935, abans de la construcció de l'embassament.

Nota: Reproduït de *Vista general del núcleo antiguo de Benagéber* [Fotografía], Anònim, al voltant de 1935, Wikimedia Commons. Archivo:1935-. Benagéber. Vista 2.png - Wikimedia Commons. Usuari: Qoan. Domini públic.

mort en 1939 als 58 anys, casat amb la senyora Francisca Mestre Llorens; el senyor José Montero Rivas, casat amb Herminia Soaiz Pérez i el fill nascut en 1944 i mort en 1945; el senyor Ramón Mena Ortiz, mort en 1947, als 69 anys, casat amb la senyora Juana González Ros i la seua filla, la senyora María Mena González, casada amb el senyor Andrés Giménez Zapata i els fills Ramón, Juana i Andrés; el senyor Antonio Espinosa Salvador, mort en 1948, als 57 anys, casat amb la senyora Guadalupe Giner Gómez; el senyor Enrique Coll Salvador, casat amb la senyora Isabel María Navarro i el fill, Enrique Coll Navarro, nascut en 1950. (APCE, QLE, LBE, LME, LDE, 1929-1951).

L'assentament de les 170 famílies que es traslladaren des de l'antic poble de Benagéber a la nova població de Sant Antoni de Benaixeve, va comportar l'arribada d'un set-centes persones que ocuparen les terres –ja venudes– de la Masia de Sant Antoni i de Pla del Pou

(Vegeu *Masia del Ventorrillo*), tal com informà Hoja del Lunes en data 21 d'octubre de 1946. Els nous pobladors van rebre «150 hanegadas de tierra de labranza y una casa de labrador acomodada» (p. 2).

Els primers pobladors de Sant Antoni de Benaixeve, que s'instal·laren de forma provisional a la masia de Sant Antoni els trobem també a l'arxiu parroquial de l'Elia. Varen ser aquests: el senyor Pedro Tejedor Mániz, casat amb la senyora Rosa Montesinos López i els seus fills José, Julio, Josefa, Rosa –nascuda a la masia en 1947– i María del Carmen, nascuda en 1951. El senyor Juan Martínez Sánchez, casat amb la senyora Mariana Valero Maella, morta en 1948, als 47 anys; el senyor Vicente Jordán Valero, casat amb la senyora Pravedes López Salón i la seua filla María Francisca, nascuda en 1949; el senyor Pascual Martínez Piñeira, mort en 1949, als 54 anys, casat amb la senyora Ana Pérez Gómez; el senyor Francisco López Martínez, mort en 1949, als 58

anys, casat amb la senyora Catalina Cuevas Íñiguez, amb els seus fills, Pilar, nascuda en 1944, Francisco, en 1948, i Juan José, en 1951; el senyor Agustín Muñoz Jordán, casat amb la senyora María Fliquete Collado i els fills Agustín, nascut en 1948 i María, en 1950; el senyor Ramón Martínez Lloria, casat amb la senyora Francisca Jordán Cuevas, morta en 1951, als 97 anys (APCE, LDE, 1944-1951).

En data 26 de febrer de 1947, el periòdic *El Imperio* informà sobre el lliurament que el llavors ministre d'agricultura, senyor Carlos Rein Segura, feu als beneficiaris de les finques parcel·lades:

El ministro de Agricultura, señor Rein, ha dado posesión esta mañana en la masía de San Antonio, a los parcelarios de la finca masía de San Antonio, Plá de Pou y Granja Moroder... Además del ministro, asistieron al acto el subsecretario del departamento, el director de Colonización y otras personalidades. Después de unas palabras del ingeniero jefe de Colonización y del director general, el ministro pronunció su discurso. Después se hizo entrega de los títulos a los doscientos noventa y cinco parcelarios de la Masía Casablanca, que los recibieron de manos del Ministro. A continuación, fue convalidada la toma de posesión de las fincas de San Antonio, Plá de Pou y Moroder (p. 4).

El mateix Francisco Franco visità el nou poblat, un poblat producte de la seua política de construcció d'embassaments que negaren molts pobles de la geografia espanyola. Fou l'any 1952 que Franco visità Sant Antoni de Benaixeve, en un acte protocol·lari de lliurament de títols de propietat i claus, reflectit per la premsa:

Fig. 6: Sr. Carlos Rein Segura, ministre d'agricultura.

Nota: Reproduït de *Carlos Rein Segura en una cacera de perdices en España*. [Fotografia], per J. L. Martínez Plazas, entre 1952 i 1958, Wikimedia Commons https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carlos_Rein_Segura.jpg. Usuari:Cantabruca. CC BY-SA 3.

A la salida del hospital, el Caudillo marchó al poblado de San Antonio de Benageber, donde era esperado por el ministro de Agricultura y por el director de Colonización y el de Coordinación, Crédito y Capacitación Agrícola. El ministro de Agricultura pronunció un discurso, diciendo que se ha aplicado el principio señalado por el Caudillo de recoger a los agricultores débiles que necesitan protección y darles tierras y casas confortables. Pronto, en todas las comarcas de España, se levantarán pueblos como éste, pues ya hay 18 terminados,

16. MASIA DE SANT ANTONI -O DEL BOTICARI-

15 están en ejecución y 47 se realizarán antes de finales de año. Son estos los pueblos nuevos del Caudillo.

A continuación, los colonos se fueron acercando al Jefe del Estado, que les entregó los títulos y llaves (Cifra, 1952, p. 4).

En avançar els anys, amb la construcció de l'autovia València-Llíria, fou enderrocada una alta xemeneia industrial que posseïa la Masia del Boticari i que es trobava adossada a l'edifici. La masia comptava amb quadres, magatzems, diversos habitatges, pou i una

bassa-estany per a regar gran part de la finca, treballada pels que hi vivien i per jornalers de l'Eliana.

En els últims anys, la masia, que era patrimoni dels colons, fou venuda. El nou propietari, el nom del qual ignorem, destinà l'edifici i els voltants a quadres de cavalleria d'equitació i doma. Part de les terres s'han urbanitzat i s'hi ha construït. Una part dels magatzems i el fumeral han estat enderrocats.

En l'actualitat la masia és visible des de l'autovia València-Llíria, cercada. Se'n conserven més de tres quartes parts.

Fig. 7: Masia actual vista des de l'aire.

Nota: Adaptat d'Ortofoto de la Comunitat Valenciana, 2021, CC BY 4.0 © Institut Cartogràfic Valencià, Generalitat.

REFERÈNCIES

- Archivo Histórico Nacional. (6 d' agost de 1918a) *Expediente relativo a las vías pecuarias del término de Puebla de Vallbona: Carta firmada por el Marqués de Tremolar dirigida al presidente de la Asociación de Ganaderos del Reino* (AGGR), MESTA, 895, Exp. 28. Madrid. Ministerio de Cultura y Deporte [PARES] <http://pares.mcu.es:80/ParesBusquedas20/catalogo/description/7020829>
- Archivo Histórico Nacional. (20 d' agost de 1918b). *Expediente relativo a las vías pecuarias del término de Puebla de Vallbona: Carta firmada por el Archivero de la Asociación de Ganaderos del Reino de Madrid dirigida al Marqués de Tremolar*, AGGR, MESTA, 895, Exp. 28]. Madrid. Ministerio de Cultura y Deporte [PARES] <http://pares.mcu.es:80/ParesBusquedas20/catalogo/description/7020829>
- Archivo Histórico Nacional. (20 de setembre de 1918c). *Expediente relativo a las vías pecuarias del término de Puebla de Vallbona: Carta firmada por el Archivero de la AGGR de Madrid dirigida al alcalde constitucional de la Poble de Vallbona*, Asociación General de Ganaderos del Reino, MESTA, 895, Exp. 28. Madrid. Ministerio de Cultura y Deporte [PARES] <http://pares.mcu.es:80/ParesBusquedas20/catalogo/description/7020829>
- Cifra. (28 de maig de 1952). Estancia del Caudillo en Valencia: se retira a descansar *Imperio: Diario de Zamora de Falange Española de las J.O.N.S.* p. 4. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000600896
- El Bien Público. (7 de març de 1874). CORREO DE AYER. *El Bien Público*. p. 3. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000610186
- Hoja del Lunes. (21 d octubre de 1946). Asentamiento de ciento setenta familias del pueblo valenciano de Benagéber. *Hoja Oficial del lunes: Editada por la Asociación de la Prensa*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1007631013
- Instituto Geográfico y Estadístico. (1892 – 1895c). Nomenclátor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de poblaciones de España en 1º de enero de 1888. Puebla de Vallbona, Masía de San Antonio. (vol. VIII., p. 1447). Biblioteca Digital Hispánica. BNE. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000199638&page=1>
- La Correspondencia de España. (8 de maig de 1863). SEGUNDA EDICIÓN. *La Correspondencia de España: diario universal de noticias*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1006531553
- La Correspondencia de Valencia. (19 d' octubre de 1905). Sucesos: cuatro desgracias. *La Correspondencia de Valencia: diario de noticias: eco imparcial de la opinión y de la prensa*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000720256
- La Correspondencia de Valencia. (2 setembre de 1916). Sucesos: Amenazas. *La Correspondencia de Valencia: diario de noticias: eco imparcial de la opinión y de la prensa*. p. 3. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000723784
- La Correspondencia de Valencia. (25 de març de 1913). Noticias locales. *La Correspondencia de Valencia: diario de noticias: eco imparcial de la opinión y de la prensa*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000722597
- La Tarde. (12 de juny de 1936). Huelga metalúrgica. *La Tarde: diario de izquierdas*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1002745229
- Laguna, A. (2001). De la impremta a l'empresa periodística. La consolidació del mercat de la comunicació: 1844-1868. En Universitat de València (Ed.), *Història de la comunicació: València 1790-1898*. (cap. IV, pp. 97 - 122). Universitat de València.

- Las Provincias. (16 d' octubre de 1930). Publicidad: Bombas Laval. *Las Provincias: diario de Valencia*. p. 8. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España. CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000801995
- Las Provincias. (8 de diciembre de 1919). De la Región: PUEBLA DE VALLBONA. *Las Provincias: diario de Valencia*. p. 4. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000794348
- Las Provincias. (9 de gener de 1905). VALENCIA. *Las Provincias: diario de Valencia*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España. CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000794997
- Libro de Defunciones. (1944-1951). Archivo *Parroquial de la Iglesia de Nuestra Señora del Carmen*. t.5. [1939-1951]: Libro de defunciones. t.5c. L'Elia. (València).
- Logos. (26 de febrer de 1947). VALENCIA Imperio: *Diario de Zamora de Falange Española de las J.O.N.S.* p. 4. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000600165
- Madoz, P. (1845-1850f). BOTICARI. En *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. (t. IV, p. 423). Recuperat el 31 de juliol de 2022, de <https://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/registro.cmd?id=16877>
- Nomenclátor que comprende las poblaciones, grupos, edificios, viviendas, albergues, etc., de las cuarenta y nueve provincias de España: dispuesto por riguroso orden alfabético entre las provincias, partidos judiciales, ayuntamientos, y entidades de población. (1863-1871h). *Puebla de Vallbona, Masía del Boticario*. (t. IV. vol. 2. p. 1985). Biblioteca Digital Hispánica. BNE. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000167814&page=1>
- Oppelt, J. (21 de febrer de 1918). Edicto donde figura el reparto de la propiedad entre los hermanos Mayans de 11 de septiembre de 1911. *El Imparcial: diario liberal*. p.6. Imatges procedents dels fons de la Biblioteca Nacional d'Espanya. CC BY 4.0. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/card?sid=188939>
- Providencia Pública subasta, A-308/1909, de 28 de juny, Providencia pública subasta de una Masía titulada de San Antonio, vulgo de Boticario. *Boletín Oficial de la Provincia de Madrid*. 158, de 5 de julio de 1909. p. 3. https://bibliotecavirtualmadrid.comunidad.madrid/bvmadrid_publicacion/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1075233
- Quinque Libri. (1739). *Archivo Parroquial de la Iglesia de Santiago Apóstol*. Quinque Libri, t. 2. [1690-1762]: Libro de Defunciones, fol. 415, 11 de agosto 1739 de José Benet. La Puebla de Vallbona. (València).
- Quique Libri, Libro de Bautismos, Libro de Matrimonios y Libro de Defunciones. (1929-1951). *Archivo Parroquial de la Iglesia de Nuestra Señora del Carmen*. Quinque Libri, t. 4, [1929 - 1931], t. 5. [1939 a 1951]. Libro de Bautismos, t. 5a. Libro de Matrimonios, t. 5b y Libro de Defunciones, t. 5c. L'Elia. (València).
- Serrano Morales, J. E. (1898-1899). Monfort. En *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipógrafo en España hasta el año 1868: con noticias bio-bibliográficas de los principales impresores*. (pp. 332-364). Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Recuperat el 5 d'agost de 2022. <https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.do?id=2289>
- SETTIER, J (20 de gener de 1907). Creando riqueza. *El Imparcial: diario liberal*. p. 1. Imatges procedents dels fons de la Biblioteca Nacional d'Espanya. CC BY 4.0. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=3274367d-b46e-4143-a21a-7fe9f52407dc>
- Visita Pastoral. (1784c). *Archivos Parroquiales de la Iglesia de Santiago Apóstol*. Visita Pastoral, Poble de Vallbona, fol.42. [Oratorio San Antonio de Padua]. Servicio diocesano de Archivos Parroquiales de Valencia. València. <https://www.arxparrvalencia.org/component/joomgallery//3329.html>

LLISTA DE FIGURES

Fig. 1: *Vista lateral de la masia, des del carrer Vereda*. [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL.

Fig. 2: Institut Cartogràfic Valencià (2016n). Masia de Sant Antoni o del Boticari [39.56925, -0.50942] [San Antonio de Benagéber] [Fotografia aèria]. 1:1000. *Ortofoto de 1956-1957 de la Comunitat Valenciana. Pancromàtica y 50 cm de resolució*. Centro Cartográfico y Fotográfico; Instituto Geográfico Nacional. Recuperat de <https://visor.gva.es/visor/>

Fig. 3: *La masia, vista des de l'autovia d'Ademús*. [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL.

Fig. 4: Torra, M. [ca.1898-1899]. Monfort. En *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipógrafo en España hasta el año 1868: con noticias bio-bibliográficas de los principales impresores* [Fotografia], (p.332). Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. The Public Domain Mark <https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.do?id=2289>

Fig. 5: Anònim [ca. 1935]. Vista general del núcleo antiguo de Benagéber [Fotografia]. En *Wikimedia Commons*. Domini públic. Recuperat el 12 de maig de 2023 de https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:1935~._Benagéber._Vista_2.png. Usuari: Qoan.

Fig. 6: Martínez Plazas, J .L. [ca.1952-1958]. Carlos Rein Segura en una cacería de perdices en España [Fotografia]. En *Wikimedia commons*. CC BY-SA 3.0. Recuperat 12 de maig de 2023 de https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carlos_Rein_Segura.jpg. Usuari: Cantabruca.

Fig. 7 Institut Cartogràfic Valencià. (2022l). Masia de Sant Antoni o del Boticari [39.56925, -0.50942] [San Antonio de Benagéber] [Ortofoto]. 1:1000. *Ortofoto de la Comunitat Valenciana. RGBI i 25 cm de resolució*. València. Generalitat. Recuperat de <https://visor.gva.es/visor/index.html?zoomXY=713893.83,4383001.98,25830,19&-capasids=Hibrido>